

ДІАПАЗОН ТА СПЕКТР КОГНІТИВНОЇ МЕТАФОРИ *ЧИСТОТА* / *PURITY* В АНГЛОМОВНІЙ КАРТИНІ СВІТУ

Бойко Олена Анатоліївна (Харків)

Науковий керівник: канд. філол. наук, доцент Турченко В. О.

Стаття присвячена лінгвокогнітивному осмисленню метафор *ЧИСТОТИ*/ *PURITY* в англомовному дискурсі на основі теорії когнітивної метафори, що дає можливість описати діапазон та спектр когнітивної метафори *ЧИСТОТИ*/ *PURITY*.

Ключові слова: когнітивна метафора, *ЧИСТОТА*, діапазон, спектр, дискурс.

Статья посвящена лингвокогнитивному осмыслению метафор *ЧИСТОТЫ*/ *PURITY* в англоязычном дискурсе на основе теории когнитивной метафоры, что дает возможность описать диапазон и спектр когнитивных метафор *ЧИСТОТЫ*/ *PURITY*.

Ключевые слова: когнитивная метафора, *ЧИСТОТА*, диапазон, спектр, дискурс.

The article focuses on cognitive understanding of metaphors of *PURITY* in the English discourse based on the theory of conceptual metaphor, which makes it possible to reveal the range and scope of cognitive metaphors of *PURITY*.

Keywords: conceptual metaphor, *PURITY*, range, scope, discourse.

На сучасному етапі розвитку науки метафора вийшла за межі риторики та лінгвістики та перемістилась у сферу суміжних із лінгвістикою дисциплін – теорії пізнання, когнітивної психології, логіки. Феномен метафори, природа й механізми утворення якого залишаються до цього часу не повністю розкритими, осмислюється тепер по-новому, з урахуванням когнітивного підходу до аналізу мовних явищ. Метафора, виникаючи в мові постійно, є незамінним знаряддям мислення та пізнання оточуючого світу, «наймогутнішим засобом формування нових концептів, тобто відображення в мовній формі нового знання про світ – емпіричного, теоретичного або художнього освоєння дійсності. А це означає, що в метафорі простежується саме зародження думки та її втілення у мові» [7, с. 81].

Сучасні лінгвістичні дослідження, трактуючи метафору як мисленнєвий та когнітивний феномен, дають можливість говорити про універсальність метафори, її присутність у концептуальних структурах людського мислення. Саме метафори структурують образи та уявлення і визначають спосіб мислення людини. Метафора здатна обумовлювати категоризацію певної предметної області, а також формувати образ світу в цілому. Слідом за Дж. Лакоффом та

М. Джонсоном [12], ми дотримуємося думки, що наша буденна понятійна система, категоріями якої ми мислимо, є метафоричною за своєю суттю.

У зв'язку з цим, актуальність дослідження зумовлена необхідністю використання метафори як в аспекті міждисциплінарних досліджень, так і в окремих науках, у тому числі й в лінгвістиці, що займається вивченням однієї з обов'язкових властивостей людини – мовою в різних аспектах її системної організації і функціонування.

Теоретичні положення щодо висвітлення особливостей вплетіння метафори в мові, мислення та пізнання світу базуються на працях вчених-представників різних галузей лінгвістики, літератури та когнітивної теорії метафори (Н. Д. Арутюнової, В. М. Телії, Дж. Лакоффа, М. Джонсона, Е. Макормака, Ф. Уілрайта, С. С. Гусева, Т. Гоббса, М. Блека, Ф. Ніцше, та ін.). Незважаючи на те, що сьогодні проблеми когнітології досить широко досліджуються, сьогоднішня лінгвістична парадигма знання диктує необхідність не взаємовиключення різних підходів до метафори, але їх взаємодію. Необхідний комплексний підхід до дослідження метафори, який міг би враховувати найрізноманітніші, і, здавалося б, часом суперечливі моменти.

Метою дослідження є виявлення діапазону та спектру когнітивної метафори ЧИСТОТА / PURITY в домені ЛЮДИНА.

Об'єктом дослідження виступає концепт ЧИСТОТА / PURITY, вербалізований лексичними засобами англійської мови.

Предмет дослідження представлений діапазоном та спектром когнітивної метафори ЧИСТОТИ / PURITY в домені ЛЮДИНА.

Матеріалом дослідження слугував художній дискурс британських авторів, з якого були дібрані приклади когнітивної метафори.

Методологічну основу дослідження становлять метод наскрізної вибірки, метод узагальнення та систематизації інформації, а також методи дискурсивного та концептуального аналізу.

Метафора виникає в мові постійно, вона є незамінним знаряддям мислення та пізнання оточуючого світу, наймогутнішим засобом формування

нових концептів, тобто відображення в мовній формі нового знання про світ – емпіричного, теоретичного або художнього освоєння дійсності. А це означає, що в метафорі простежується саме зародження думки та її втілення у мові. Для розуміння складних змін, що відображаються у світі, при використанні метафори як процедурного механізму когнітивної обробки інформації людина використовує, цілком природньо, найбільш близькі та споріднені з нею поняття. Найуніверсальнішим і стабільним таким підґрунтям є людина і все, що з нею пов'язане, що підтверджує ще раз тезу про антропоцентризм людського мислення, а відповідно й метафора за своєю суттю теж є антропоцентричною. Основна причина незмінної присутності метафори у концептуальній системі полягає в тому, що більшість життєво важливих для людини та її діяльності концептів є або абстрактними, або недостатньо дискретними та структурованими. Аналогії, які базуються на когнітивній метафорі, дають нам можливість побачити будь-який предмет чи ідею начебто в світі іншого предмету чи ідеї, що дозволяє застосувати знання та досвід, придбаний в одній області, для рішення проблеми в іншій. Іншими словами, когнітивна метафора забезпечує концептуалізацію невивченого об'єкта за аналогією з вже сформованою системою понять.

З часів, коли Арістотель вперше вказав на сутність метафори як специфічного вміння помічати подібність [1, с. 645–681], метафора й досі перебуває в центрі уваги дослідників у різних галузях науки та мистецтва: «вивчення метафори традиційне, <...> воно стає все інтенсивнішим і швидко розширюється, охоплює різні області знань – філософію, логіку, психологію, психоаналіз, герменевтику, літературознавство, літературну критику, теорію мистецтв, семіотику, риторіку, лінгвістичну філософію, різні школи лінгвістики» [2, с. 296–297]. Оформлення когнітивної науки змістило «центр тяжіння» у вивченні метафори з аналізу її поетичних якостей на вивчення ролі метафори направленої на «мислення, пізнання і свідомість, концептуальні системи», в результаті чого «в метафорі стали виділяти ключ до розуміння основ мислення і процесів утворення не тільки національно-специфічного

бачення світу, а й його універсального образу» [2, с. 5–6]. І якщо в античність метафора вважалась доступною нешироким колам мистецтва вибору гнучкого слова [1], чимось не більше «прикраси та дрібнички» [6, с. 44–68], то в ХХ-ХХІ ст. загальновизнаним є факт, що «метафора пронизує повсякденне життя, не тільки мову, а й мислення і діяльність» [3, с. 25].

Метафори́чність розглядається як невід’ємна якість людського мислення: вся концептуальна система людини «структурована і визначена за допомогою метафори», яка «дає нам зрозуміти досить абстрактні чи по своїй природі неструктуровані сутності в термінах більш конкретних чи структурованих сутностей» [8, с. 101–125; 10].

Концептуальна (когнітивна) метафора (conceptual metaphor) [11, с. 663–697; 12; 13, с. 173–204; 114, с. 133–145; 15, с. 113–130] є часткове «розуміння і переживання сутності одного виду в термінах сутності другого виду» [3, с. 27], що базуються на «аналогічному моделюванні більш складного для когніції і найменування через щось більш просте, наочне, доступне для розуміння і засвоєне практично» [5, с. 37, 91–102].

Універсальність метафори не нівелюється, а лише підкреслює різницю між метафорою концептуальною як інструментом когніції, з її зосередженістю на змісті і виконує референційну функцію, та метафорою стилістичною – засіб образності, зосередженість останнього на формі повністю співпадає з його поетичною функцією [4, с. 3–12].

У концептуальній метафорі відбувається взаємодія двох понятійних сутностей (концептів і цілих концептуальних комплексів, чи доменів) на основі деяких спільних для них ознак. В узагальненому вигляді це можна представити у вигляді формули «КОНЦЕПТ / КОНЦЕПТУАЛЬНИЙ ДОМЕН *A* є КОНЦЕПТ / КОНЦЕПТУАЛЬНИЙ ДОМЕН *B*» [10, с. 4]. Концепт / концептуальний домен, який ідентифікують за допомогою метафори, є цільовий концепт / домен (target concept / domain), або концептуальний референт (conceptual referent). Концепт / концептуальний домен, який використовується

для порівняння, є вихідний концепт / домен (source concept / domain), або концептуальний корелят (conceptual correlate).

Для розуміння одного й того ж референту в ході його метафоричної концептуалізації можуть залучатися декілька корелятів і навпаки. З. Ковечеш виділяє діапазон метафори (range of metaphor) – групу з декількох концептуальних корелятів, за допомогою яких розуміється певний референт [9, с. 64] та спектр метафори (scope of metaphor) – групу референтів, що співвідносяться з одним і тим самим концептуальним корелятом [9, с. 315; 10, с. 108].

Розглянемо концепт ЧИСТОТА / PURITY в англomовній картині світу. За результатами вибірки з художньої літератури Великої Британії, ми дійшли висновків, що ЧИСТОТА / PURITY може виступати як корелятом, так і референтом когнітивної метафори, відповідно утворюючи спектр і діапазон когнітивної метафори.

ЧИСТОТА / PURITY в домені ЛЮДИНА як референт когнітивної метафори є ЛЮДИНОЮ (в результаті персоніфікації) і утворює діапазон когнітивної метафори і може бути представлена наступними метафорами:

1) ЧИСТОТА Є ДІЯЧЕМ

... her purity filled all his thoughts, and made his commerce with Lady Bellaston appear still more odious ... [3].

.... but you can never know the purity of feeling which combines two orphans, like Flora and me... [5].

2) ЧИСТОТА Є ЗВАБНИКОМ

... purity which instantly attracted everyone who approached her. [2].

3) ЧИСТОТА МОЖЕ ОБРАЖАТИСЯ як людина

And so, her maiden purity outraged at the thought that she had been in anger... [4].

4) ЧИСТОТА МОЖЕ ПЕРЕКОНУВАТИ

The silence often of pure innocence
Persuades when speaking fails. [6].

ЧИСТОТА / PURITY також може виступати корелятом та утворювати спектр когнітивної метафори. Спектр метафор PURITY/PURE охоплює кілька референтних доменів, на які здатен мапуватися концепт ЧИСТОТА, як їхнього корелята. Наприклад:

1) ЗОВНІШНІСТЬ людини

There was a sad loss of delicacy in her features, and of purity in her complexion. [2].

Such beauty as she had, in those early days, lay in a certain artless purity and tenderness of expression, and in the charming reddish-brown color of her hair, varying quaintly and prettily in different lights. [2].

...the pure eyes of Mrs. Deborah Wilkins, who, though in the fifty-second year of her age, vowed she had never beheld a man without his coat. [3].

2) ЧИСТОТА ДУМОК, НАМІРІВ

... and that one, since the purity of her heart is not to be doubted, such as must increase his felicity, for it will be his to bestow the only advantages she wants. [1].

For the purity of her intentions she could answer; and she was willing to hope... [1].

3) СЕРЦЕ / ДУША

... equality in every point but one-- and that one, since the purity of her heart is not to be doubted, such as must increase his felicity, for it will be his to bestow the only advantages she wants. [1].

4) ВІРА

She looked so beautiful in the purity of her faith in this lost man, that her husband could have looked at her as she was for hours. [1].

5) ЕМОЦІЇ

... in my heart a great thankfulness, and yet a new terror lest the pure and holy love which I had won should be stolen away from me by force or fraud. [2].

6) ПОХОДЖЕННЯ ЛЮДИНИ

Her Pure and eloquent blood

*Spoke in her cheeks, and so distinctly wrought
That one might almost say her body thought. [3].*

7) НЕПОРОЧНІСТЬ, НЕВИННІСТЬ

*To find the other forth, and by adventuring both
I oft found both: I urge this childhood proof,
Because what follows is pure innocence.[6].*

8) ПОВЕДІНКА

*Your way of life, however pure your conduct may be – and I will do you the justice to
believe it pure -is a suspicious way of life to all respectable people. [2].*

Дослідження показало, що таке абстрактне поняття як ЧИСТОТА може бути конкретизоване більш точними поняттями, що входять до домену ЛЮДИНА. Проведена розвідка є перспективною в плані подальшого дослідження метонімічних засобів вербалізації концепту ЧИСТОТА / PURITY в англомовній картині світу.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Аристотель. Поэтика / Аристотель: пер. с древнегр. М. Л. Гаспарова // Сочинения в 4-х т. Т. 4. – М.: Мысль, 1983. – 830 с.
2. Арутюнова Н. Д. Метафора / Лингвистический энциклопедический словарь/ Н. Д. Арутюнова. – М.: Изд-во Советская энциклопедия, 1990. – С. 296–297.
3. Лакофф Дж. Метафоры, которыми мы живем / Дж. Лакофф, М. Джонсон // Теория метафоры: сборник; [пер. с англ., фр., нем., исп., польск. яз.] / Вступ. ст. и сост. Н. Д. Арутюновой; общ. ред. Н. Д. Арутюновой и М. А. Журинской. – М.: Прогресс, 1990. – 448 с.
4. Наер В. Л. Концептуальная и стилистическая метафора: общее и различное / В. Л. Наер – Вестник МГЛУ. – 2003. – № 474. – С. 3–12.
5. Никитин М. В. О семантике метафоры / М. В. Никитин // Вопросы языкознания. – 1979. – №1. – С. 37, 91–102.
6. Ричардс А. Философия риторики / А. Ричардс // Теория метафоры: сборник; [пер. с англ., фр., нем., исп., польск. яз.] / Вступ. ст. и сост. Н. Д. Арутюновой; общ. ред. Н. Д. Арутюновой и М. А. Журинской. – М.: Прогресс, 1990. – 448 с.
7. Телия В. Н. Метафора как модель смыслопроизводства и ее экспрессивно-

оценочная функция / В. Н. Телия // Метафора в языке и тексте. – М.: Наука, 1988. – 175 с. 8. Grady J. Blending and Metaphor / J. Grady, et al. // Metaphor in Cognitive Linguistics: Selected papers from the 5th Cognitive Linguistic Conference (Amsterdam, July 1997). – Amsterdam, 1997. – P. 101–125. 9. Kovecses Z. American “Friendship” and the Scope of Metaphor / Z. Kovecses // Cognitive Linguistics. – 1995. – Vol. 6(4). – P. 315–346. 10. Kövecses Z. Metaphor. A Practical Introduction / Z. Kövecses. – Oxford: Oxford University Press, 2002. – 285 p. 11. Kövecses Z. A New Look at Metaphorical Creativity in Cognitive Linguistics / Z. Kövecses // Cognitive Linguistics. – 2010. – Volume 21. – Issue 1. – P. 663–697. 12. Lakoff G. Metaphors We Live By / G. Lakoff, M. Johnson. – Chicago: Chicago University Press, 1980. – 242 p. 13. Murphy G. On Metaphorical Representation / G. Murphy // Cognition. – 1996. – V.60. – P. 173–204. 14. Turner M. Metaphor, Metonymy and Biding / M. Turner, G. Fauconnier // Metaphor and Metonymy at the Crossroads: A Cognitive Perspective / Ed. A. Barcelona. – Berlin & New York: Mouton de Gruyter, 2000. – P. 133–145. 15. Warren B. An Alternative Account of the Interpretation of Referential Metonymy and Metaphor / B. Warren // Metaphor and Metonymy in Comparison and Contrast / Ed. By R. Dirven, R. Pörings. – Berlin & New York: Mouton de Gruyter, 2002. – P. 113–130.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Austen J. Emma [Електронний ресурс]/ J. Austen. – Режим доступу: <http://corpus.byu.edu/bnc/>. 2. Collins W. The Haunted Hotel [Електронний ресурс]/ W. Collins. – Режим доступу: <http://corpus.byu.edu/bnc/>. 3. Fielding H. The history of Tom Jones [Електронний ресурс]/ H. Fielding. – Режим доступу: <http://corpus.byu.edu/bnc/>. 4. Sabatini R. Mistress Wilding [Електронний ресурс]/ R. Sabatini. – Режим доступу: <http://corpus.byu.edu/bnc/>. 5. Scott W. Waverley [Електронний ресурс]/ W. Scott. – Режим доступу: <http://corpus.byu.edu/bnc/>. 6. Shakespeare W. The Merchant [Електронний ресурс]/ W. Shakespeare. – Режим доступу: <http://corpus.byu.edu/bnc/>